

Nove knjige

VILHELM HENIS: »POLITIKA I PRAKTIČNA FILOZOFIJA«, »nolit«, beograd, 1983. Piše: alpar lošonc

Svaka refleksija u odnosu na sklop fenomena koji zovemo politika, mora da uzima u obzir deficite koji permanentno dovode u pitanje njene egzistencijalne uslove. Današnja »despotička« samorazumljivost u pogledu pojmove određene politike može legitimisati samo u ideološkom kontekstu. Uvučena u vrtlog samorazumljivosti, »politika« i suviše često postaje najznačajniji element manipulativnih projekata.

Politika je već odavno došla na rđav glas — ona je postala instrument totalizacije ljudskih delatnosti. No, ona kao instrument služi i za homogenizaciju objektivizacija čoveka; posredstvom statističkih zakonitosti, upravlja se i planira nastankom i kretanjem individualnosti. Politokratsko realizovanje društvenog totaliteta svedoči o tome da je danas sve postalo političko. Verbalne negacije fenomena političkog samo zamagljuju situaciju: hijerarhija ljudskih odnosa je duboko utkana u društvene odnose. U ovoj strukturi, politika, kao specifična instanca moći u pogledu uspostavljanja jedinstva institucionalnih normi, uživa posebne privilegije i podređuje sebi ostale ljudske delatnosti. Na taj način nastaju one dobro poznate ideologeme: politika contra kultura, itd.

Od šezdesetih godina naovamo datiramo orijentaciju na obnovu praktične filozofije i, u vezi s tim, obnovu praktičnog stava u sferi politike. Knjiga Vilhelma Henisa mora se posmatrati u ovoj konstelaciji. Ovde se mora spomenuti Jaspersova učenica Hannah Arendt i njena interpretacija »vite active«, Habermasova analiza moderne socijalne filozofije, Gadamerova ontologizacija praktične filozofije i tematiziranje sloma tradicije, itd. (Manfred Ridel je 1972. i 1974. izdao poznati zbornik »Rehabilitacija praktične filozofije«.) Henis sasvim skromno cilja samo na to da podseti na pojam političkog u klasičnoj filozofskoj tradiciji, da nasuprot modernim intencijama istakne značaj praktičnog ustrojstva za politiku. Time je određen i njegov metod: permanentno suprotstavljenje klasične i novovekovne političke nauke.

Po Henisu, prvi mislilac koji reprezentuje srž novovekovnih tendencija je Makijaveli. Njegovo uopštavanje empirijskih tokova, inače sasvim u skladu pozitivizma, odbacuje mogućnost kretanja mišljenja u sferi istine. Smisao važnja normativnih struktura ljudskog delanja gubi kognitivni status jer pretenzuje na moć — odnosno, kako Maks Weber kaže: težnja za učešćem u vlasti ili za uticajem na deobu vlasti — imaju jedino legitimnu vrednost. Imperativi logike moći negiraju mogućnost povezivanja politike i etike — teorija moći i vlasti asimilira vrednosno sudove. Henis ovu orijentaciju novovekovne političke nauke povezuje sa Hegelovom filozofijom prava (za mene, na dosta čudan način). Evo: »Hegelov zahtev da filozofija mora biti shvatanje sadašnjega i stvaranoga, a ne postavljanje nečega inostranog, da se osobito nauka o državi ima da stavi u bliži odnos sa stvarnošću, ona je — sa ili bez odnosa prema Hegelu — ostavila odevč bezuslovno. Politika nauka, koja kategorijama strukture i funkcije hoće da se odnosi prema stvarnosti, u međuvremenu se toliko približila stvarnosti da se izlaže opasnosti da izgubi svaku distancu prema njoj«. Izgubiti distancu prema stvarnosti? Refleksija podaruje sebi smisao ukoliko se ne utapa u stvarnost, ukoliko transcendira u odnosu na nju — zahvaljujući upitnosti, ona stiče filozofski rang. Kod Henisa »fenomeni političkog postaju politički fenomeni samo zahvaljujući

upitnosti«. Političke teorije dobijaju opravdanost ukoliko se odnose na određeni način vođenja života, na poredak vrednosti, na esprit jedne zajednice. Novovekovna politička nauka, nošena metafizikom subjektivnosti, može da reflektuje samo tehnologiju borbe za vlast, distribuciju moći, odnosno tehničke postupke institucionalnih subjekata u odnosu na konstelaciju moći. Moralni zahtev se gubi u racionalnom odnosu između ciljeva i sredstava, a esprit zajednice se poređuje ideološkoj praksi stvaranja političke volje nužne za legitimaciju određenog političkog poretka. Makijavelije — tako tvrdi Henis — još svestan relativnosti njegovog teoretiziranja, koje se vezuje za specifičan kontekst italijanskih gradova i ne može se ni u kojem smislu uopštiti na velika carstva njegova vremena. Relativnost je postala primarno metodičko načelo novovekovne političke nauke — problem je u tome što je ona sve više zaboravljena na ovaj obrat i na taj način uskratila sebi mogućnost da reflektuje o vremenu u kojem se nalazi.

Na koji način mogu partikularni zahtevi, interesi, da postanu uspešni u političkoj praksi, i kako se može održati ta uspešnost u smislu njene operacionalizacije u političkim institucijama, kako, na koji način se mogu stvarati grupni motivi poslušnosti? — ova pitanja su postala osnovna za političku filozofiju.

Tako izgleda »pozitivističko razaranje političke nauke«. Zadatak je pred nama: Henis pleđira za rekonstrukciju pojma političkog iz klasične filozofske tradicije. Preko rekonstrukcije pojmovnog određenja moguće je rehabilitovati njen predmet i učiniti razumljivim njeno »pojavno bogatstvo«. Ova rehabilitacija bi značila zadobijanje praktičnog stava koji su tehnički/pragmatični imperativi potpuno istisnuli, kao i sticanje hermeneutске snage refleksije. Politička nauka može ponovo postati praktična disciplina, ukoliko preferira onaj momenat uma koji pribavlja sebi važenje u normativnoj i vrednosnoj sferi. Tim putem je moguće potvrditi umni interes onog koji dela u okviru antičkog senzusa communis. Umesto tehničkih pitanja funkcionalizacije institucionalnog poretka, umesto pragmatičnog »tehne« u odnosu na društvenu organizaciju, politička nauka se mora shvatiti u svetlu učenja o dobrom i pravdom životu. Novovekovna nauka negira filozofske impulse u odnosu na etiku, tako da »ispada iz obaveznog problemskog kruga naučnog rada«. Teorijsko saznanje koje polazi od samodostosti mislećeg Ja, negira nužnost posredovanja saznanja sa samim saznanjem. Subjekt saznanja je oslobođen vezanosti za realno postojeću zajednicu. Metafizika subjektivnosti nalazi svoju slobodu u apodiktičnoj izvesnosti. U ovom okviru nema pravog mesta za ne-determinisana ljudska ponašanja, za ne-nužne zaključke o politici Kartezijanska ontologija poznaje samo rekurs na Ja, koji predstavlja evidenciju mišljenja. Samim tim što Ja konstituiše sebe i kao subjekt i kao objekt, samorefleksija postaje okvir bećevnosti. Ontološka afirmacija samodatog Ja je povezana s tim da partikularnost predstavlja sebe kao univerzalnost. Osaženje ontološke istine u principu individualizacije označava nestanak antičkog i srednjovekovnog konsenzusa. Zajedno s njim nestaje i njegov organski element — inače element posebnog ranga u klasičnoj filozofiji: zadati telos ljudskog života. Prirodna ustrojstvo subjekta se pokazuje u sferi slobode — ona zamenjuje vrlinu znanjem koje se može beskrajno povećati. U modernoj političkoj nauci se primećuje i negiranje praktičnih pojmova u odnosu na državu. Naime, uopšte nije slučajno što je država postala »upravna država«, a »njen zadatak briga za opstanak«. Država kao sistem institucija ima zadatak da održava određena činjenična stanja koja su egzistencijalnog značaja za sam poredak. Nasuprot tome, za Aristotela polis nije entitet, njegovu suštinu određuje delatni karakter umne zajednice. Ideja polisa označava potencijalnu praksu slobodnog korišćenja uma: praksa kojom se upravlja pod dominacijom čistog praktičnog uma, realizuje »komunikativnu bit« polisa. U Platonovoj i Aristotelovoj praktičnoj filozofiji se pretpostavlja da je za sticanje moralnog, praktičnog znanja potreba etos — boravak u umnoj zajednici. Znanje koje se odnosi na ljudsku praksu (videti Gadamera) uvek je uslovnog karaktera; ali tim znanjem se uvek reflektira na sadržinu dobra i na najbolju državnu formu. Mada se praktična filozofija odvaja od prakse, permanentno je zavisna od nje.

Potiskivanje prakse i praktičnih impulsa određeno je promenjenim odnosom prema topici.

Henis čak pretpostavlja da je negativno odnošenje prema topici bilo subdonošno za novovekovnu politiku. Topičko retorički postupak je kod Aristotela imanentni deo praktične ontologije. Ovde je dijalektika kao metoda »umetnost govora«, i to u kontekstu pedagoških ciljeva. U osnovi topičkog postupka su verovatne stvari, vladajuća shvatanja, menja legitimisana u tradiciji ili od strane autoriteta u umnoj zajednici. Dijalektičkom tehnikom »učenog razgovora« se ne pospešuju nova znanja — topičkim argumentima se cilja vođenje života i konsenzus članova zajednice. Putem refleksivnog primenjivanja stari, obrasci praktičnog delanja aplikuju se na konkretnu situaciju. U školi dijalektike i učitelji i učenici su nošeni zajedničkim stvarima, njihov je cilj da ovladavaju svim gledištima koja već postoje. Razgovor pod vodstvom praktične svesti osnažuje refleksivnu moć obojice. Kada Dekart odbacuje dijalektiku »čak i kao dopunu svog metoda«, onda pokazuje ostvarenje scijentističkog univerzuma. Kontingencija postupaka i egzistencije, kao i dostojanstvo vite active, postaju bespredmetni sa aspekta metodske sigurnosti: topička dijalektika je morala pasti u zaborav. Ontološko iskustvo novog veka razara komunikacijski sklop umne zajednice. Po Henisu, moderna nauka u topičkom postupku vidi ugrožavanje ideala objektivnosti i zato subjekt istraživanja mora odbaciti vrednosne zahteve i teleološko usmerenje. Vladavina reprezentuje vrednost ukoliko se uspešno održava kao vlast, ukoliko reprezentuje »vrednosti moći«.

Henis dovodi do ekstreme mišljenje o refleksivnim prednostima antičke političke nauke. Za njega, »poglavlje o tiraniji osmoj knjizi Platonove **DRŽAVE** ili Ksenofontov **HIJERON** omogućuju da se suština nacional-socijalističkog režima više spozna nego većina socioloških ili socijalno-psiholoških pokušaja objašnjenja«. Na drugom mestu, pak, u potpunosti prihvata stav Strausa, jednog od korifeja političke misli: »Makijaveli ne osvetljava nijednu političku pojavu ma kakvog osnovnog značaja za koju već u celosti nisu znali klasični«. Tokvilu se priznaje da u majstorskom opisu američkih političkih prilika, u čemu pokazuje napetost između slobode i jednakosti, daje »mnogo više od običnog opisa stanja«. Inače, Henisova gledišta su daleko preciznija ako je reč o pravnoj, naročito državno-pravnoj literaturi.

Henis je ostvario cilj, njegova knjiga je važan doprinos rehabilitaciji praktične filozofije, uprkos nekim problematičnim stavovima u odnosu na novovekovno filozofiranje. Ovde nema reči o Makijavelijevom introniziranju metafizike, niti o Hegelovoj kritici tradicionalne filozofije i novovekovnog prirodnog prava, niti o epohalnoj uslovljenosti metafizike. Henis uviđa da će »sećanje na jedan tradicionalni pojam politike ostati bespomoćno«. U najmanju ruku se, ipak, pojavljuje sumnja da je za njega u punom smislu legitiman samo filozofski pristup. Imperijalizam filozofije? Ono što postaje problematično, to je posredovanje između filozofije i teorije koja iz imanentnih sklopova društva razvija svoj pristup. Habermas je precizno odredio ovaj problem: da li se može ispuniti obećanje moderne socijalne filozofije, teorijska interpretacija društvenih odnosa, a da se ne otkrene praktičnog stava klasične političke filozofije? Naravno, ovo predstavlja zadatak ukoliko se praktični filozof ne želi odreći diskurzivnog opisivanja političkih fenomena.

NECA JOVANOV: »DIJAGNOZA SAMOUPRAVLJANJA 1974 — 1981«,

Zagreb, SNL, 1983.

Piše: Radivoj Stepanov

U samom naslovu knjige: **Dijagnoza samoupravljanja 1974 — 1981**, koji je već na prvi pogled pretenciozan i gord, sadržana je neprikrivena ambicija autora Nece Jovanova da značajki, smelo i »bez dlake na jeziku« takne u sva osetljiva mesta savremenog jugoslovenskog društva. Uz to, podozreva se i težnja pisca zrelih godina da u zenitu stvaralačkog rada proveri koliko je njegovo delo u stanju da izdrži probu vremena i hirovitu kritičku čud čitalačke publike, koja sme i